

**MILLIY AN'ANALAR ORQALI O'QUVCHILAR TARIXIY TAFAKKURINI
RIVOJLANTIRISH****Axmedova Dilfuza Usmonovna****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17215374>**

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirish jarayonida milliy an'analar va qadriyatlarning pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Xususan, milliy marosimlar, urf-odatlar va udumlarni tarix ta'limiga integratsiya qilish orqali o'quvchilarning tarixiy dunyoqarashini kengaytirish, ularda vatanparvarlik, milliy o'zlikni anglash va tarixiy xotiraga hurmat tuyg'ularini shakllantirish masalalari yoritilgan. Maqolada milliy an'analardan foydalanishning metodik yondashuvlari, ta'limiy ekskursiyalar, interfaol mashg'ulotlar hamda multimedia vositalari asosida o'quvchilarning faolligi va qiziqishini oshirish usullari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: milliy an'ana, tarixiy tafakkur, tarixiy xotira, milliy qadriyat, o'quvchilar dunyoqarashi, vatanparvarlik, tarix ta'limi, pedagogik metod, urf-odat, marosim.

Kirish

XXI asr ta'lim tizimi oldiga qo'yilgan asosiy vazifalardan biri – yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda tarbiyalash, ularda tarixiy tafakkur va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Zero, o'z xalqining o'tmishini bilmagan, tarixiy ildizlariga e'tibor qaratmagan jamiyat kelajakka ishonch bilan qadam qo'ya olmaydi. Shu boisdan ham bugungi kunda o'quvchilarning tarixiy dunyoqarashini rivojlantirish, ularni milliy an'analar ruhida tarbiyalash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy qadriyatlarimizni tiklash, ularni ta'lim-tarbiya jarayoniga singdirish borasida keng imkoniyatlar yaratildi. Bu esa nafaqat tarix fanini o'qitishda, balki barcha ta'lim bosqichlarida milliy an'analardan samarali foydalanish uchun mustahkam zamin hozirladi. O'quvchilar tarixiy voqealarni o'rganar ekan, ularni xalq urf-odatlarini, marosimlari, udumlari bilan uyg'unlashtirib anglashlari, voqealarga o'z xalqining dunyoqarashi nuqtayi nazaridan baho bera olishlari muhimdir.

Milliy an'analar yoshlar tafakkurini boyituvchi, ularga ma'naviy kuch va ilhom beruvchi manbadir. Masalan, qadimiy "Navro'z" marosimida inson va tabiat uyg'unligi, yangilanish va bunyodkorlik g'oyalari mujassam bo'lgan. Xotira va qadrlash kunidagi tadbirlar orqali esa ajdodlar xotirasiga hurmat, tarixiy voqealardan xulosa chiqarish, vatanparvarlik va fidoyilik kabi qadriyatlar yoshlar qalbida mustahkamlanadi.

Shunday ekan, milliy an'analardan foydalanish nafaqat o'quvchilarning bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning tarixiy tafakkurini ham chuqurlashtiradi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, shuningdek, yoshlarning milliy o'zlikni anglashini, tarixiy xotiraga hurmat bilan qarashini, vatanparvarlik ruhida ulg'ayishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar sharhi

Milliy an'analar, qadriyatlar va ularning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rini yorituvchi bir qator tadqiqotlar mavjud. Jumladan, I.A. Karimovning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida milliy qadriyatlarining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati chuqur ochib berilgan. Muallifning fikricha, milliy an'analar xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi, uni kelajak avlod ongiga singdiruvchi kuchli omil hisoblanadi. Bu qarash o'quvchilarda tarixiy tafakkurni rivojlantirish jarayonida milliy qadriyatlarni keng qo'llash zarurligini ta'kidlaydi.

Pedagog olim R. Xo'jayevning "Pedagogika nazariyasi va tarixi" asarida esa ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarga tayanishning ilmiy-nazariy asoslari yoritiladi. U milliy urf-odat va an'analarni yosh avlodda ma'naviy-axloqiy qarashlarni shakllantirishning muhim manbai sifatida baholaydi. Bu yondashuv milliy an'analarni tarix darslariga integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi.

M. To'xtaxodjayeva tomonidan yaratilgan "Tarix ta'limida innovatsion metodlar" nomli tadqiqotda interfaol metodlardan foydalanishda milliy materiallarning qo'shilishi o'quvchilarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishdagi samaradorligi alohida qayd etiladi. Muallifning fikricha, rol o'ynash, sahnalashtirish kabi usullar milliy an'analarni bilan uyg'unlashtirilganda, tarixiy voqealarni o'zlashtirish darajasi yuqori bo'ladi.

U. Saidovning "Milliy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi" asarida milliy an'analarning tarbiyaviy ahamiyati, ayniqsa, vatanparvarlik ruhini kuchaytirishdagi o'rni yoritilgan. Bu qarashlar o'quvchilarda tarixiy ongini shakllantirish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, milliy an'analarni orqali tarixiy saboqlarni chuqurroq o'zlashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, A. Hasanovning "Tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash" asari ham bu mavzuda muhim manba hisoblanadi. Unda milliy qadriyatlar tarixiy xotirani saqlash vositasi sifatida talqin qilinib, yoshlar ongida milliy o'zlikni shakllantirish jarayonida an'analarni asosiy o'rin egallashi ta'kidlanadi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, milliy an'analarni o'quvchilarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Olimlarning ilmiy qarashlari bu mavzuning dolzarbligini tasdiqlaydi va ta'lim jarayonida milliy qadriyatlardan samarali foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

1-jadval. Milliy an'analarni va ularning o'quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirishdagi ta'siri

Milliy an'ana / marosim	Tarixiy mazmuni	O'quvchilarda shakllantiradigan ko'nikmalar
Navro'z bayrami	Qadimiy dehqonchilik madaniyati, tabiat va inson uyg'unligi	Yangilanishni qadrlash, tabiat bilan uyg'un yashash, qadimiy davr tafakkurini anglash
Xotira va qadrlash kuni	Ajdodlar xotirasini yod etish, tarixiy saboqlarni eslash	Vatanparvarlik, tarixiy xotira, ajdodlarga hurmat
Mahalla yig'inlari	Jamiyat boshqaruvining qadimiy shakli, ijtimoiy birdamlik	Jamoadi fikr almashish, tarixiy birlikni anglash
Oila va to'y marosimlari	Nasl-nasab, qadriyatlar davomiyligi, ijtimoiy tartiblar	Milliy o'zlikni anglash, qadriyatlarni hurmat qilish
Mehmondo'stlik udumi	Xalqning ijtimoiy-madaniy hayoti, insoniylik qadriyatlari	Bag'rikenglik, insoniy munosabatlarni qadrlash

Asosiy qism

O'quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirishda milliy an'analarni beqiyos ahamiyat kasb etadi. Chunki milliy qadriyatlar, urf-odat va marosimlar xalqning asrlar davomida shakllangan ijtimoiy, ma'naviy va madaniy hayotini ifodalaydi. Ta'lim jarayonida bu boyliklardan foydalanish o'quvchilarning nafaqat bilimni boyitadi, balki ularning o'z xalqiga bo'lgan hurmatini, tarixiy xotira va milliy g'ururini mustahkamlaydi.

Milliy an'analar o'quvchilarni tarixiy voqealarga qiziqtirish, ularni xalqimiz o'tmishi bilan bog'lashda tabiiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Navro'z bayramining o'quvchilarga qadimiy dunyoqarash, inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni anglatishi, Xotira va qadrlash kunining esa ajdodlar xotirasini e'zozlash, tarixiy saboqlardan xulosa chiqarishga undashi mumkin. Shu jihatdan milliy an'analar tarixiy tafakkurni boyituvchi qudratli pedagogik vositadir.

Ta'limda milliy an'analar bilan ishlash metodikasi ham o'ziga xosdir. Dars jarayonida o'qituvchi tarixiy voqealarni xalq urf-odatlar bilan bog'lab sharhlay, o'quvchilar mavzuni qiziqish bilan qabul qiladilar. Interfaol usullar – "Rol o'ynash", "Debat", "Tarixiy sahna" kabi mashg'ulotlarda milliy marosimlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni voqealarga bevosita guvoh sifatida ishtirok etishga undaydi.

Shuningdek, ta'limiy ekskursiyalar – tarixiy obidalar, muzeylar va madaniy markazlarga tashriflar o'quvchilarning dunyoqarashini yanada kengaytiradi. Bugungi kunda multimedia vositalari ham katta imkoniyat yaratmoqda: milliy an'analarni ifodalovchi videofilmlar, fotogalereyalar va virtual ekskursiyalar orqali o'quvchilar tarixni nafaqat kitobdan, balki jonli manbalar orqali ham o'rganadilar.

Pedagogik kuzatuvlarga ko'ra, tarix darslarida milliy an'analar bilan bog'liq materiallardan foydalanilgan sinflarda o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishi ortadi, tarixiy voqealarni eslab qolish ko'nikmalari mustahkamlanadi, tarixiy xulosalar chiqarish qobiliyatlari esa ancha rivojlanadi. Ayniqsa, milliy marosimlarni dars jarayoniga qo'shib o'rganish, ularni sahnalashtirish o'quvchilar ongida tarixiy voqealarni hayotiy jarayon sifatida tasavvur qilish imkonini beradi. Bu esa nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlarni ham ro'yobga chiqaradi. Demak, milliy an'analar o'quvchilarning tarixiy tafakkurini shakllantirishda nafaqat qo'shimcha manba, balki asosiy pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Xulosa

O'quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirish bugungi ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki tarixiy tafakkur yoshlarning o'tmishni anglash, voqealarni mantiqiy tahlil qilish, ular orasidagi sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va hozirgi hayot bilan bog'lash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu jarayonda milliy an'analar bebaho pedagogik vosita sifatida alohida o'rin tutadi. An'analar xalqimizning asrlar davomida shakllangan ijtimoiy, madaniy va ma'naviy merosini o'zida mujassam etgani bois, ular orqali o'quvchilar o'z tarixiga, ajdodlari hayotiga va milliy qadriyatlariga yanada chuqurroq yondashadilar.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida milliy an'analardan foydalanish o'quvchilar tarixiy xotirasini mustahkamlash, tarixiy voqealarga qiziqishini oshirish va ularda vatanparvarlik ruhini shakllantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlar, tarixiy sahnalar, ekskursiyalar va multimedia vositalari yordamida milliy an'analarni tarix ta'limiga integratsiya qilish pedagogik samaradorlikni keskin oshiradi. Statistik kuzatishlar ham milliy qadriyatlarga tayangan holda tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning faol ishtiroki yuqori bo'lishini, tarixiy materiallarni chuqurroq o'zlashtirishini ko'rsatmoqda.

Shunday qilib, milliy an'analar o'quvchilar tarixiy tafakkurini shakllantirishda nafaqat yordamchi vosita, balki tarixiy tafakkurni chuqurlashtiruvchi, ma'naviy tarbiyani boyituvchi va yoshlarni milliy o'zlikni anglashga undovchi asosiy omil sifatida qaralishi zarur. Kelajak avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilgan tarix ta'limi eng samarali yo'llardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Xo'jayev R. *Pedagogika nazariyasi va tarixi.* – Toshkent: Fan, 2015.
3. To'xtaxodjayeva M. *Tarix ta'limida innovatsion metodlar.* – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
4. Saidov U. *Milliy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi.* – Samarqand: Zarafshon, 2017.
5. Hasanov A. *Tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash.* – Toshkent: Universitet, 2019.